

که بارگت بو هوار تیگنا، عزیزه

شکا نئستوندهکی تاوی مراده¹

(گوزه ریک به باخچه هونه ریبه کی په یمان مه سه نزاده دا)

هۆمه ر نۆریاوی

هه ورامان، نئو ده قهره که ون و دیرینه ی ژیار و شارستانییه تی مرویی دیته نئ ژمار که به سامان و میراتیکی گرانبایی مرو قایه تی داده نریت و خودانی دیرۆکیکی چند هزار ساله یه. تو مار کرانی "هه ورامان"، له سالی 1400 ی هه تاوی (2021) وه کی میراتیکی دیرینی مرویی له لایه ن یونسکو وه، پیمان ده لیت، هه ورامان، یه کی له لانه سه ره کییه کانی ژیا ری مرویی دیته نئ ژمار.

هونه ر، نئ ده ب، میژوه، فولکلور و زمان له م ناوچه یه ی نیشتمان که ی کورداندا سه نگی تایبه ت به خو ی هه یه و هیشتاکه ده چیته ریزی ده وله مه ندرینه کان و ده ست بو هه ر لایه نیک به یه ت، سیفناخی گه وه ره. یه کی له و سووچ و گو شه هه ره زه نگی نانه ی سامانی فه ره نگی هه ورامان، موسیقای نئ م ده قهره یه که له ری سیا چه مانه و هۆره وه له خانه ی هونه ری کور دیدا بانترین جیگه و پیگه ی بو داده نریت. ئاواز و میلو دییه کانی هه ورامان له نیو رو به ری موسیقای کور دیدا له بالاترین ئاستدان و ئاواز و موسیقی نئ م ناوه، به یه کی له

رهسه‌نترین مۆسیقا و میلوډییه‌کانی سه‌رپاک نیشتمانه‌کی کوردان
داده‌نریت. که‌چی هه‌رگیز وه‌ک پیویست فزمتی نه‌کراوه و به‌شیکی
فرهی به‌نه‌ناسراوی ماوه‌ته‌وه. یه‌ک له‌ سووچ و گوشه
ره‌نگاله‌ییه‌کانی ناوچه‌ی هه‌ورامان (دیوی رۆژه‌لات)، شاری "پاوه" یه‌ که
به‌ بنکه و مه‌کوویه‌کی سه‌ره‌کی رۆشنییری داده‌نریت. لیژه‌وه، واته‌ له‌
به‌شهی کوردستان و له‌ باژیره‌ دیرینه‌وه، هونه‌ر، بالای به‌ قه‌د بالای
خودی میژووی هه‌ورامان بلنده. له‌ لایه‌کی دیکه‌وه ئه‌مه‌ راستییه‌کی
تاله‌ له‌به‌ر بالاده‌ستبوونی ئایین به‌ شیوه‌یه‌کی نه‌ریتیانه‌ و
ناسه‌رده‌میانه‌ له‌ ده‌قه‌رده‌ا زۆر که‌ ده‌رفه‌تی گه‌شه، په‌ره‌سه‌ندن و
بلاوبوونه‌وه‌ی هونه‌ری په‌سه‌ن دراوه‌ به‌لا‌ه شۆره‌سوارانی ئه‌ه‌ مه‌یدانه
سلیان له‌ که‌ند و کو‌سپ و دژوارییانه‌ نه‌کردووه‌ته‌وه و به‌رده‌وا‌ه له
گۆره‌پانه‌که‌دا ئاماده‌ بوونه. مه‌مه‌مسین که‌یمنه‌یی (1933)، شه‌فیج
که‌یمنه‌یی (1942)، ئۆسمان که‌یمنه‌یی (هه‌ورامی) (1935)، جه‌میل
نه‌وسووی (ئه‌مه‌دی) (1946–2024) و به‌خشه
غه‌ففووری (1936–2023)، نمونه‌ هه‌ره‌ به‌رچاوه‌کان له‌
په‌یوه‌ندییه‌دا دینه‌ ئه‌ژمار. له‌ مۆسیقای کۆنی هه‌وراماندا ئامیره
مۆسیقاییه‌کان یان ده‌وریان نه‌بینیوه‌ یانژی زیتر چه‌ند ئامییریکی وه‌ک
شمشال و ده‌ف ده‌کار گیراون به‌لا‌ه له‌ ماوه‌ی چل-په‌نجا سالی
را‌برده‌ودا ئه‌ه‌ ره‌وته‌ گۆرانیکی فرهی به‌سه‌ردا هاتووه‌ و له‌ ری‌ ده‌یان

سترانبیژ و ژهنیاری بلیمه تهوه مؤسیقای هه ورامان بهرگیکی دیکه ی
له بهر کراوه و چیرتی سه د هیئده ی خو ی بو هه مووان دهرفستوهه.

ئه رچی لیژه هیشتاکه نه ریت دهور ده بیئیت و کهند و له ندی سه رری
یه ک و دووان نین به لاه له ماوه ی ئه ه ساله دواییانه دا له ری
کومه له مرویه کی شاره زا و پسپوره وه هونه ر بهرگیکی دیکه ی به وه ردا
کراوه و گهر د و توژی زه مه نی له سه ر سراوه ته وه.

ماله باوکی په یمان هه سه نزاده له هه فتاکانی هه تاوی (نه وه ده کانی
زایینی) به وه ره و له شاری سنه ده نییت و په یمانیش له شاره
هونه رییه کی "سنه" دا سه ره تا فیژه ئامیزی "ده ف" ده بییت، دواتر
"دیوان" فیژ ده بییت و پاشانیش ئه وینی ئامیزی "سه متهور" به قه ولایی
دلیدا ره ده بییت. له سالی 1383 ی هه تاوی (2004 ی زایینی) به وه
ده گهریته وه پاوه و لیژه وه قه نافیکی نو ی له ژیا نه هونه رییه کی
ده ست پی ده بییت و چه ندان په یمانگه و بنکه و فیژگی هونه ری
داده مه زریئیت و ده بیته سه رچاوه ی خزمه تیکی به رفره وانی هونه ری بو
ئاشقانی موزیک له ه ناوه ی نیشتماندا. سه ره رای سه دان گیر و
گرفت، بو گه شه پیدانی بالای بلندی هونه ر له پاوه و هه وراماندا
هه مو وهه ولی خو ده فاته گهر و هه ر لیژه وه ده یان کونسیرت و کور و
به رنامه ی هونه ری به ریژه ده بات. دواتر به یارمه تی ده یان هونه ر مه ند
و لایه نگری چاند و هونه ری ئه ه ناوه بو به رزراگرتنی یادی
هونه ر مه ندانی هه ورامان، باسکی هیممه ت هه لده مالن و کوری شیاه

بۆ بەرزراگرتنى يادى تەمەنىك فەباتى ھونەرى بۆ ھونەرمەندانى
وەك جەمىل ئەھمەدى (نەوسوۋىي) ۋە مەھسەن كەيمەنى بېرىپ
دەپن.

نەوسەرى ئەم دېرەنە بۆ فۇ پېشكەشكارى كۆرەكەى رېزان لە
ھونەرمەندى ئاۋدارى مۇسقىقاي ھورامان مامۇستا" جەمىل
ئەھمەدى" لە جۆزەردانى سالى 1396 ى ھەتەۋى (2017) لە شارى پاهە
بەۋە كە ھونەرمەند" پەيمان مەسەنزادە" دەۋرى سەرەكى تېدا بېنيۋە.

بۆ سالانىكى فرە دەپتە لە رېي ژمارەيەك مەۋى پەروشى چاند و
فەرھەنگى ئاۋچەى ھورامان فاسما شارى پاهەۋە، ھونەرى ئەم
ئاۋەى كوردستان تەكانىكى ھەرەقەتى بەخۇۋە بېنيۋە.

يەك لە رۆلە فەمخۇرەكانى ئەم بەستىنە ھەراۋە بەدرىزايى نىزىك بە
30 سالى رابردوۋ كەس نىيە جگە لە" پەيمان مەسەنزادە" كە
جېپەنجەى بەسەر ئەم بەشەۋە ديارە و لە بن نىيى دلسۆزىيەكانىدا
نەۋەيەكى چاۋكراۋە بار ھاتوۋە كە تا دىت بەلەزتر بەرەۋ پېشەۋە
ھەنگاۋ دەنىت. ھەر لە رېي ھېمەتى والاي دەيان مەۋى دلسۆزى
وەك ئەم رۆلە نىشتەمانپەرۋەرەۋە چەندان بىكە و پەيمانگەى ھونەرى
لە شارى پاهەدا كراۋنەتەۋە و ئىستا بەرەيەكى ھونەرمەند و
ھونەرىپەرۋەر بار ھاتوۋە كە ئاسۆيەكى ھەرە گەش دەفاتە بەردەم
سبەى ھونەر لەم ئاۋەدا. كەردنەۋە و دامەزاندنى چەندان بىكە و

فیزگی موسیقا هر وهک ئه نجوومه نی موسیقای پاوه، بنکهی
موسیقای پاوه، بنکهی موسیقای دهنگ، ئۆرکیسترای فیلامونیک
پاوه، بنکهی دهف، بنکهی هونهریی سیامانه و... ته نیا به شیک له و
پهیمانگه و ناوهنده هونهرییانه دینه ئه ژمار که قهرزباری ئه
هونهرمهنده نازهنینه. له ههشتاکانی ههتاوی (2000) به ملاوه
هونهری موسیقا لیرهکانی (هه ورامانی ئه مدیو) رهوتیکی فیراتری
برپوه. هر له بوارهدا جیپه نجهی دهیان هونهرمهندی فه مفوری وهک
شارام نادری، شووعه یب به هرامی، فازیل ماته می، فه رهاده
سه لیمی، بیهزاد به هه مه نی، ئارمان خالیدی نیا، زه که ریا یوسفی، ئه شکان
نه زهری، فه رشاد ئه مینی، عه دنان پاوه یی، شاهو مسینی، که ریج
ره میمی، سیامه ک ره میمی، زانیار مووسازاده، ئاراس ئاژهند و ئارمین
ره ئووفی، بابه ک ره میمی و هتد، به رووبه ری ئه به بستینه رهنگینه وه
خو ده نوینیت و هر کامه و له سووچیکه وه سه رچاوه ی راژه و
خزمهت به هونهری موزیک و گورانی له ناوه ی نیشتمان دینه
ئه ژمار.

پهیمان سه نه زاده له بن سیبه ری زانستی موسیقای هونهرمه ندانی
وهک که ریهان که له ور (1936)، بیژهن کامکار (1949)، ئه رسه لان
کامکار (1960)، ئه رده وان کامکار (1968)، عه لی ئه که بر
مورادی (1957)، پهیمان سه لیم فه رد (1973) و... سه دان وانه ی

موزیک فیڙ ده بیټ و دواتر ئه هه موو هه گبه هونه ریبه ده فاته
خزمت نه وه و جیلی ئیستای داژدار و لایه نگری هونه له ناوچه کیدا.
یهک له خزمته هه ره بهر چاوه کانی ئه که سایه تیبه هونه ریبه رووی
له بارهینان و پهروه رده کردنی گوچپکهی مؤسیقای مندال و
میڙدمندالانه که هه نوکه سهدان فیڙخواز له مهیدانه ههراوه دا
ئاماده نه.

سهرمایه و سامانه چاندی و فرهه نگییه کان بلا تا ماون، قه درزانیان
بین. هیشتاکه شاعیر و روونا کبیریگی گه وهی ئه ناوهی نیشتمان
له سهرده مه کهی فوڊا، میرزا ئه ولقادر پاوهی (1910-
1849) گورغهریب ماوه ته وه! بلا چالاک و کار و خه بات و به ره می
نووسه و روونا کبیر و هونه رمه ندانمان بو ږاژه و خزمه تکردنی چاند و
زمانی نه ته وه که مان به پیوه ر دابنریت نه که خه لکی ئه شار و ئه
شاروچکه و فلان گوند و فیساره خیل و هوژبوون بو خو بکهین به
ته وه و پیوه ر. میژوو و رابردوو پریه تی له وانه و په ند و ئه زموون و
بلا ئیمه یش ئه هه موو ئه زموونه به باشترین شیواز بو نه وهی
ئیستا و سبهی ئه ناوهی نیشتمان بگوینه وه. بلا هه مووان
یه کده نگ ده سته رداري ئه قلییه ته نه زو که کان بین و بو
بلا و کردنه وه، په ره پیدان و گه شهی هه مه لایه نهی ناوچهی هه ورامان
تیبکو شین.

په یمان مه سه نژاده، په ک له سامانه کولتور په کانی هه ورامان بوو
که به دريژاي ته من له پيناو خزمه تکردي فرهنگ و کولتوري
دهوله مندي هه وراماندا خباتي کرد و دهره نجام و
دهستکه و ته کانيش ديار و روونن. نه روله خه مخوره هه ورامان
به دريژاي ته من، نرکي سرشاني خوي به شياو ترين شياو از جيبه جي
کرد. ئيستا نوره ئيمه و نه وهی نویه به گيانیکی گه لپه روه رانه وه
دریژه به ره و ته فرهنگیه بدهین و نه وه په کی چا وکراوه و دل سوژ
به رانه ر چاند و کولتوره کی خو بار بهینین. نه هونه رمنده نه
ته نی بو هونه ر، بگره بو توره وانان و ژینگه پاريزاني نه ناوه يش
پالپشت و هاريکار بوو. هر بويه ئیدی بو هه ميشه ی ميژوو زايه له ی
سه متوره کی په یمان مه سه نژاده له ناوه ی نيشتماندا هه رده
به رز ده يیت:

ئيمشه و دياره ن بانگه بيشه رمن
زايه له ی سه متوره، که لله ه وه گه رمن
سه دای زيل و به، مه ينه ت سه د ته رزه ن
خه فته شاديشه ن، خه ده ماخ به رزه ن
هوشه بيهوشه ن، فامه قامت قاخ
بوی دووري ئازيز، مه يوه نه ده ماخ

نەچی! درهنگەن سا مەکر درهنگ

فیدای پەنجەت با، نە ی باوەر وە دەنگ²

جیی ئاماژەپێدانه پەیمان مەسەزادە، مانگی گولانی ساڵی 1361ی
هەتاوی (1982) لە شاری پاوه لەدایک دەبیّت و سەد مخابن (پۆژی
27ی گولانی 2725) (2025) لە تەمەنی 43 ساڵیدا کۆچی دوایی
دەکات و پۆژی 28ی گولانی 2725 لە ئارامستانی "مەلا مەقسوود"ی
شاری پاوه دا بو هەمیشە لە دلی خاکە گەوهەرینهکی نیشتماندا
ئارام دەگریت.

تیبینی: دوکتۆر مەمەدەمین هەورامانی (1928–2018)، نووسەر و
زمانناسی کورد، بە یەکەم کەس دادەنریت کە ساڵی 1984 لە بەغدا
دیوانی میرزا ئەولقادر پاوهیی چاپ و بلاو دەکاتەو.

مەولەوی تاوگۆزی (1806–1882)، بە یەک لە کۆلەکی
سەرەکییەکانی ئەدەبی کلاسیکی کوردی دادەنریت کە خاوەنی دەیان
شیعری پاراو بە پاراوی سرووشتەکی هەورامانە و بە شای
شاعیرانی هەورامانیش ناودێرە.

ژێدەر:

- دیوانی مەولەوی، کۆکردنەو، لیکۆلینەو، و لیکدانەو و لەسەر
نووسینی مەلا عەبدولکەریم موددەریس، بەغدا، 1961

• تارىك و روهون، گولبژيريك له شيعرهكانى هيمن، بنكهى ئهدهبىي
پيشهوا، 1999

• ديوانى ميرزا ئولقادر پاوهيى، گردکردنهوه و ليكدانهوهى دوكتور
مههمدهمين ههوارامانى، چاپخانهى كورى زانيارى كورد،
بهغدا، 1984